

Version 1

Ekspertgruppens årlige udtalelse

2023

Ekspertgruppens årlige udtalelse 2023 er sammenfattet af formand for ekspertgruppen, professor og direktør Morten Grønbæk på baggrund af drøftelser i ekspertgruppen.

Introduktion

Københavns Kommunes ekspertgruppe for sundhed og luftforurening mødtes første gang i juni 2019. Ekspertgruppen samlede de største kapaciteter på området for luftforurening og sundhed i Danmark, og har over årene bidraget med adskillige anbefalinger til Københavns Kommune. Anbefalingerne findes på <https://erluftensund.kk.dk/>. Ekspertgruppen blev løbende udvidet, hvilket understreger det faglige engagement i en vigtig dagsorden, der kæder miljø og sundhed sammen.

Ekspertgruppen for sundhed og luftforurening ophørte ved udgangen af 2023. Denne årlige udtalelse er dermed et tilbageblik over de emner og temaer, som gruppen har arbejdet med og drøftet siden gruppens begyndelse i 2019.

"Air pollution is one of the biggest environmental threats to human health, alongside climate change."

WHO, 2021

Om ekspertgruppen

Ekspertgruppen blev nedsat af Københavns Kommune i 2019 for at bidrage med øget viden om de sundhedsmæssige konsekvenser af luftforurening i København.

Ekspertgruppens medlemmer

- Professor og direktør Morten Grønbæk (forperson), Center for Sundt Liv og Trivsel, direktør Syddansk Universitet, fhv. direktør for Statens Institut for Folkesundhed
- Professor Annette Kjær Ersbøll, Syddansk Universitet, Statens Institut for Folkesundhed
- Seniorforsker Thomas Ellermann, Aarhus Universitet, Institut for Miljøvidenskab – Atmosfærisk Modelling
- Professor Torben Sigsgaard, Aarhus Universitet, Institut for Folkesundhed – Miljø, Arbejde og Sundhed
- Seniorforsker Steen Solvang Jensen, Aarhus Universitet, Institut for Miljøvidenskab – Atmosfærisk Modelling
- Professor Ole Hertel, Aarhus Universitet, Institut for Miljøvidenskab – Atmosfærisk Modelling
- Professor Ole Raaschou-Nielsen, Kræftens Bekæmpelse, Center for Kræftforskning
- Professor Ulla Vogel, Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø
- Professor Zorana Jovanovic Andersen, Københavns Universitet, Institut for Folkesundhedsvidenskab
- Lektor Marie Pedersen, Københavns Universitet, Institut for Folkesundhedsvidenskab
- Professor Steffen Loft, Københavns Universitet, Institut for Folkesundhedsvidenskab
- Lektor Teis Nørgaard Mikkelsen, Danmarks Tekniske Universitet, Institut for Miljø- og Ressourceteknologi
- Professor Geo Clausen, Danmarks Tekniske Universitet, Institut for Miljø- og Ressourceteknologi
- Sekretariatsleder Kåre Press-Kristensen, Rådet for Godt Indeklima

Alle påvirkes af luftforurening

Borgernes sundhed har haft ekspertgruppens bevågenhed gennem de seneste fem års samarbejde med Københavns Kommune. Det gælder især borgere, der på forskellig vis er særligt sårbare overfor luftforurening.

"Ingen personer i Danmark lever uden luftforurening."

Sundhedsstyrelsen, 2023

Alle borgere vil i løbet af deres liv være sårbare overfor luftforurening. Der er perioder i livet, hvor sundhedskonsekvenser af luftforurening kan have en større skadelig betydning for den enkelte. Det gælder bl.a. for børn, gravide (og fostre) samt ældre og borgere med kronisk sygdom. Særligt i disse tidsvinduer bør der være opmærksomhed på luftforurening ude såvel som inde.

Nye tiltag har givet nye muligheder for kommuner

Da arbejdet i ekspertgruppen begyndte, vidste vi, at de primære lokale kilder til udendørs luftforurening i Københavns Kommune var udledning fra vejtrafik og brændeovne. Dette gør sig stadig gældende her fem år senere, til trods for flere statslige- og kommunale tiltag bl.a. i form af Miljøzonen i København og en lovændring, der har gjort det muligt for kommuner at udfase ældre brændeovne i områder med kollektiv varmeforsyning. Et lovforslag, der vil gøre det muligt for kommuner at indføre nulemissionszoner og dermed mindske forureningen fra fossil vejtrafik, forventes vedtaget i efteråret 2024.

Luftforurening med ultrafine partikler

Et emne, som ekspertgruppen har drøftet ad flere omgange, er luftforurening med ultrafine partikler og sundhedskonsekvenser heraf. På nuværende tidspunkt er der ikke tilstrækkelig viden om sundhedskonsekvenser af ultrafine partikler til, at Verdenssundhedsorganisationen (WHO) har fastsat specifikke retningslinjer herfor.

Dog er der mere viden om sundhedskonsekvenser af ultrafine partikler på vej, og studier peger på, at ultrafine partikler kan forårsage en række sygdomme og lidelser. Det er derfor et af de områder, som følges tæt af forskningsmiljøer rundt omkring i Danmark og internationalt.

Forskning i luftforurening med ultrafine partikler er også et område, hvor de danske universitetsmiljøer er stærke internationalt. Københavns Kommune har bidraget til området bl.a. ved at måle og offentliggøre niveauer af ultrafine partikler i udendørs luft målt på kommunale luftmålestationer.

Sundhedsskadelige sodpartikler (Black Carbon)

I 2020 estimerede DCE ved Aarhus Universitet med en følsomhedsberegning, at sodpartikler (Black Carbon) potentielt kan være en særlig sundhedsskadelig komponent af fine partikler ($PM_{2.5}$). Lokale kilder som vejtrafik og brændefyring bidrager til højere niveauer af sodpartikler (Black Carbon) i København end i de generelle niveauer af fine partikler ($PM_{2.5}$) i Danmark. Ekspertgruppen foreslår derfor, at der fremadrettet er fokus på yderligere lokale tiltag med henblik på at reducere udledningen af sodpartikler (Black Carbon).

Luftforurening fra Københavns Lufthavn

I 2023 har der været øget fokus på sundhedsskadelig luftforurening fra Københavns Lufthavn bl.a. fra borgere bosat i umiddelbar nærhed af lufthavnen, som har oplevet stærke lugtgener fra flybrændstof. Derudover har Københavns Kommunes luftmålestation på Backersvej (ca. to kilometer fra lufthavnen) over en periode vist forhøjede niveauer af partikelforurening, ligesom DCE ved Aarhus Universitet også peger på forhøjede niveauer af ultrafine partikler ved og omkring Københavns Lufthavn. Der er dog endnu ikke foretaget undersøgelser af, hvor sundhedsskadeligt det er at bo tæt på en lufthavn sammenlignet med andre lokationer.

I forlængelse heraf er det vigtigt at bemærke, at positive helbredseffekter ved fysisk aktivitet generelt opvejer negative effekter ved eksponering for sundhedsskadelig luftforurening. Ekspertgruppen ønsker bl.a. at opfordre til, at der kommer mere data om luftforureningen i Danmark, øget videndeling mellem kommuner samt yderligere forskning i de sundhedsskadelige effekter af luftforurening, herunder forskning i de sundhedsskadelige effekter af at bo tæt på Københavns Lufthavn.

Indendørs luftforurening

Ud over udendørs luftforurening har ekspertgruppen over de seneste fem år været optaget af indendørs luftforurening og indeklima. Det har dels været for at gøre opmærksom på, at der bør skabes mere viden om emnet, men også for, at borgere selv kan gøre en aktiv indsats for at forbedre indeklimaet i de københavnske boliger, fx ved at mindske brug af stearinlys og huske udsugning i køkken og på badeværelse. Det har bl.a. medført, at Statens Institut for Folkesundhed ved Syddansk Universitet, har udarbejdet en rapport om boligmiljø og miljøfaktorer i København, som bl.a. omhandler en beskrivelse af oplevede gener fra vejtrafik og naborøg.

Nye europæiske grænseværdier og styrket samarbejde

Endnu et tema, som blev drøftet, og har skabt engagement i ekspertgruppen, var de nye retningslinjer for luftforurening fastsat af WHO i efteråret 2021. En arbejdsgruppe under ekspertgruppen har således haft ekstra fokus på denne udgivelse – og bakkede op, da der blev inviteret til konference herom hos Ingeniørforeningen, IDA afholdt af IDA Grøn Teknologi, Københavns Universitet og Challenge-programmet Dataforgood.science, Rådet for Grøn Omstilling i tæt samarbejde med IDA Miljø.

“Major health benefits are expected to be achieved when ambient air pollution levels are reduced widely, following implementation of the guidelines at a global scale.”

WHO, 2021

Ekspertgruppen taler for, at EU's grænseværdier bør være på niveau med WHO's retningslinjer. Til trods for at sundhedsmæssige konsekvenser af fx ultrafine partikler og Black Carbon endnu ikke er fuldt kortlagt, mener ekspertgruppen, at der kan fastsættes europæiske grænseværdier herfor. Der kan alternativt, som et minimum, udarbejdes grænseværdier ud fra et forsigtighedsprincip om at beskytte borgere mest muligt, idet al udendørs luftforurening som bekendt er sundhedsskadeligt og påvirker alle uanset alder.

I København er det ikke muligt at få nedbragt luftforurening alene ved lokale tiltag, da størstedelen af den sundhedsskadelige luftforurening kommer fra omkringliggende lande. Hvis luftforurening skal nedbringes i København, kræver det et styrket samarbejde på tværs af lande omkring Øresund og Østersøen samt det øvrige Europa. De europæiske grænseværdier skal sænkes, således at alle lande udleder færre luftforurenende stoffer og dermed mindsker luftforureningen. Danmarks nabolande bidrager til luftforurening i københavnsområdet – ligesom at Danmark bidrager til luftforurening i fx Malmø og det sydlige Sverige. Det er derfor en fælles, mellemstatslig opgave at nedbringe sundhedsskadelig luftforurening.

Klimaforandringer, luftforurening og sundhed hænger sammen

Et sidste emne, som ekspertgruppen gennem årene har berørt på forskellig vis, er sammenhænge mellem klimaområdet og området for luftforurening. FN peger bl.a. på den såkaldte tredobbelte planetære krise, der består af klodens klimaforandringer, tab af natur og biodiversitet verden over og en tiltagende forurening, herunder luftforurening, der kan tilskrives tusindvis af dødsfald over hele verden¹.

Klimaforandringer, luftforurening og sundhed hænger således uløseligt sammen på flere forskellige måder – både når det kommer til sammenvævede problemer og sammenfaldende løsninger. Fx er der mindre luftforurening, når brugen af fossile brændsler mindskes. Ligesom sundhedskonsekvenser, der kobles til temperaturstigninger verden over, forværes af sundhedsskadelig luftforurening. Tilsvarende er flere træer og øget naturforekomst i tætbefolkede byområder med til at mindske varmeeffekten samt eksponeringen for sundhedsskadelig luftforurening. Overordnet set er der et uudnyttet potentiale for at samtænke hensyn til klima, natur og folkesundhed – både globalt og lokalt. Denne mulighed kan udnyttes af en metropol som København.

¹ UNFCCC (2022), What is the Triple Planetary Crisis?
<https://unfccc.int/news/what-is-the-triple-planetary-crisis>

Der er stadig arbejde, der skal gøres

Ekspertgruppen har udover at bidrage med konkrete anbefalinger til initiativer og indsatser med en positiv betydning for københavnernes sundhed, også bidraget med at skabe ny viden og et stærkt fagligt netværk. Ekspertgruppens samarbejde med Københavns Kommune har haft stor betydning og bidraget til, at sundhedsmæssige konsekvenser af luftforurening er blevet endnu mere tydelig på den nationale dagsorden, hvilket er et vigtigt skridt i den rigtige retning.

Ekspertgruppen er *”ærgelige over, at det fælles arbejde i ekspertgruppen ikke kan fortsætte”*. Det skyldes dels, at arbejdet har givet mulighed for drøftelser og diskussioner af forskellige fagområder imellem, men også at der stadig er meget arbejde, der skal gøres for at mindske den sundhedsskadelige luftforurening i Københavns Kommune. Ekspertgruppen vil derfor anbefale Københavns Kommune at fortsætte det gode arbejde med spændende projekter og samarbejder.

Tak for samarbejdet

Ekspertgruppen takker Københavns Kommune for gennem fem år at have prioriteret en af de største risikofaktorer for danskernes sundhed. Samarbejdet med Københavns Kommune har givet mulighed for øget dialog og flere faglige drøftelser af aktuelle emner på området for sundhed og luftforurening, fx betydning af partikelforurening fra brændefyring i private hjem, indendørs luftforurening og konsekvenser af mulig luftforurening fra Københavns Lufthavn. Samtidig har samarbejdet været med til at styrke forskningen på området ved udarbejdelse af flere eksterne rapporter og muligheden for at anvende data fra de kommunalt etablerede luftmålestationer.

